

**DIE BETEKENIS VAN SKAAKSPEL TER VERBETERING
VAN DIE KIND SE VERSTANDELIKE AKTUALISERING**

deur

ANNA SOPHIA ALETTA JOHANNA VAN ZYL

BA M.Ed TLOD

Voorgelê ter vervulling van 'n deel van die vereistes vir
die graad

**PHILOSOPHIAE DOCTOR
(ORTODIDAKTIEK: PSIG)**

In die

Fakulteit Opvoedkunde

Universiteit van Pretoria

PRETORIA

PROMOTOR: PROF P A VAN NIEKERK

1990

DANKBETUIGINGS

Na afhandeling van die studie wil ek graag my dank en waardering aan die volgende persone en instansies betuig:

Professor P A van Niekerk vir die bekwame leiding en aanmoediging. 'n Spesiale woord van dank vir die empatie waarmee hy die onderwerp skaak, binne die Pedagogiek aanvaar het.

Professor H T Groeneveldt van die Departement Statistiek van die Universiteit van Pretoria en mej. D Holton van die Afdeling Navorsingsondersteuning van die Universiteit van Pretoria vir hulp met die statistiese verwerkings. Dr. L.M. Vermeulen vir die noukeurige taalversorging.

Die skole wat hulle samewerking in die ondersoek verleen het. Elke kind wat 'n deel bygedra het om die ondersoek vir my moontlik te maak. Nelia van den Berg; Deon Marais; Ester du Toit en Carel Krige vir die bystand met toetsafneming by die onderskeie skole.

Al die skaakvriende wat so getrou na die vordering wat met die werkstuk gemaak is, verneem het. Niek Roux vir die professionele wyse waarop die skaakdiagramme voltooi is.

My susters, familie en vriende vir die aanmoediging en belangstelling in die onderwerp. My moeder vir die opregte belangstelling en die gebede.

My drie seuns Pieter, Jan en Jos vir die volgehoue belangstelling en aanmoediging. Dankie vir al die insette ten aansien van skaak, die hulp met die probleemstelling van skaak en die geduld waarmee al die vrae oor die onderwerp beantwoord is.

My eggenoot vir die ure van onbaatsugtige hulp met die data-verwerking van die empiriese ondersoek, die netjiese tabelle, figure en al die werk met die rekenaar.

My Here, van waar my hulp vandaan gekom het.

OPGEDRA AAN:

JAN, PIETER, JANNIE, JOS EN MY MOEDER.

JULLE ONDERSTEUNING EN AANSPORING HET MY GEDRA.

INHOUDSOPGAWE

BLADSY

HOOFSTUK 1

**DIE INVLOED VAN SKAAK OP KOGNITIEWE DENKEONTWIKKELING:
BEGRIPSVERKLARING EN PROBLEEMSTELLING**

1.1	INLEIDING	1
1.2	SKAAKSPELERS SE MENING OOR DIE SPEL SKAAK	2
1.3	SAMEVATTING	7
1.4	SKAAK	7
1.4.1	DIE ONTSTAAN VAN DIE SPEL	7
1.4.2	WAT IS SKAAK?	10
1.4.3	DIE VERSKILLENDE STUKKE WAT IN DIE SKAAKSEL GEBRUIK WORD	11
1.4.4	SPELREËLS WAARVOLGENS DIE SKAAKSTUKKE GESKUIF MAG WORD	11
1.4.5	RUILWAARDE VAN DIE VERSKILLENDE STUKKE	19
1.4.6	BEPLANNING IN SKAAK	20
1.4.7	SINTESE	20
1.5	INTELLIGENSIE	21
1.5.1	INLEIDING	21
1.5.2	WAT IS INTELLIGENSIE?	22
1.5.3	DEFINISIES VAN INTELLIGENSIE	23
1.5.4	METAKOGNISIE	26
1.5.5	METASTABILITEIT VAN INTELLIGENSIE	37
1.5.6	SINTESE	40
1.6	WISKUNDE	41
1.6.1	'n HISTORIESE BLIK OP WISKUNDE	41
1.6.2	'n DENKPATROON BY WISKUNDE	42

1.6.2.1.	OPTEL	42
1.6.2.2	AFTREK	43
1.6.2.3	VERMENIGVULDIGING	44
1.6.2.4	DELING	45
1.6.2.5.	ALGEBRA	46
1.6.2.6	SINTESE	48
1.7	TAAL	48
1.7.1	INLEIDING	48
1.7.2	TAALONTWIKKELING	49
1.7.3	TALE VAN DIE WĒRELD	49
1.7.4	TAALFAMILIES	50
1.7.5	INVLOED VAN TALE OP MEKAAR	50
1.7.6	SKRIF AS TAALGEBRUIK	50
1.7.7	KOMMUNIKASIE SONDER OM TE PRAAT	51
1.7.8	LEERLINGE MET LEES- EN SPELLINGPROBLEME	51
1.7.9	DIE TAALSTRUKTUUR	52
1.7.10	SINTESE	54
1.8	LEERLINGE MET LEERPROBLEME IN DIE REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA	55
1.8.1	INLEIDING	55
1.8.2	PROBLEME MET WISKUNDE	55
1.8.3	ORTODIDAKTIESE HULPVERLENING	56
1.9	SUPPLEMENTĒRE HULPVERLENINGSMETODE	59
1.9.1	INLEIDING	59
1.9.2	SKAAK AS SUPPLEMENTĒRE HULPVERLENINGSMETODE	60
1.10	PROBLEEMSTELLING	60
1.10.1	INLEIDING	60
1.10.2	VRAE RONDOM DIE PROBLEEM	62

1.11	HIPOTESE	63
1.12	DIE DOEL VAN DIE ONDERSOEK	63
1.13	ONDERSOEKMETODE	63
1.14	STUDIEPROGRAM	64

HOOFSTUK 2

LEERTEORIEË EN KOGNITIEWE ESSENSIES BY SKAAK, WISKUNDE EN TAAL

2.1	INLEIDING	65
2.2	PIAGET SE ONTWIKKELINGSTEORIE	65
2.2.1	ALGEMENE FUNKSIONERINGSBEGINSELS BINNE DIE DENKE	66
2.2.2	DIE ONTWIKKELINGSTADIUMS BY KOGNITIEWE ONTWIKKELING	67
2.2.2.1	DIE SENSOMOTORIESE STADIUM	67
2.2.2.2	DIE PREKONSEPTUELE STADIUM	68
2.2.2.3	DIE STADIUM VAN KONKREET-OPERASIONELE DENKE	68
2.2.2.4	DIE STADIUM VAN FORMEEL-OPERASIONELE DENKE	69
2.3	BRUNER SE DENKTEORIE	70
2.3.1	INLEIDING	70
2.3.2	HANDELINGSVOORSTELLING	70
2.3.3	BEELDVORMING (IKONIESE)	70
2.3.4	SIMBOLISERING	71
2.3.5	VERBETERING VAN DIE DENKE	71
2.4	SONNEKUS SE TEORIE OOR DIE VOLTREKKING VAN DIE PSIGIESE LEWE	72
2.4.1	INLEIDING	72
2.4.2	LEERWYSES	72

2.4.2.1	GEWAARWORD	72
2.4.2.2	AANDAG-GEE	73
2.4.2.3	WAARNEEM	74
2.4.2.4	DINK	74
2.4.2.5	VOORSTEL	77
2.4.2.6	FANTASEER	77
2.4.2.7	MEMORISEER	78
2.4.3	SAMEVATTING VAN SONNEKUS SE TEORIE	78
2.5	FEUERSTEIN SE LEERTEORIE	79
2.5.1	INLEIDING	79
2.5.2	ONTWIKKELING VAN DIE KOGNITIEWE STRUKTUUR	81
2.5.2.1	DIREKTE BLOOTSTELLING AAN DIE OMGEWING	81
2.5.2.2	BEGELEIDE LEERERVARING	81
2.5.2.3	INSTRUMENTELE VERRYKING	82
2.5.3	ETIOLOGIESE FAKTORE WAT DIE KOGNITIEWE STRUKTUUR BEÏNVLOED	83
2.5.4	DIE WEDERKERIGE INWERKING VAN DIE PROKSIMALE EN DISTALE ETIOLOGIESE FAKTORE BEPAAL DIE KWALITEIT VAN DIE KOGNITIEWE ONTWIKKELING	84
2.5.4.1	DIE INVLOED VAN ONTOEREIKENDE BEGELEIDING OP DISTALE ETIOLOGIESE FAKTORE	86
2.5.5	KOGNITIEWE FUNKSIES	89
2.5.5.1	INLEIDING	89
2.5.5.2	INVOERFASE	90
2.6	GUILFORD SE STRUKTUUR VAN INTELLIGENSIE	93
2.6.1	INLEIDING	93
2.6.2	SKEMATIESE VOORSTELLING VAN GUILFORD SE STRUKTUUR VAN INTELLIGENSIE	94
2.6.3	BESPREKING VAN DIE STRUKTUUR VAN INTELLIGENSIE	95
2.6.3.1	DRIE DIMENSIES VAN DIE INTELLIGENSIESTRUKTUUR	95
2.6.3.2	SINTESE	97

V

2.7	RAAKPUNTE VAN DIE DENKTEORIEÛ	99
2.7.1	INLEIDING	99
2.7.2	KOGNITIEWE STYLONTWIKKELING VIR TOEREIKENDE AKTUALISERING	99
2.8	KOGNITIEWE MOMENTE EN SKAAK	100
2.8.1	INLEIDING	100
2.8.2	DETERMINANTE WAT FIGUREER BY SKAAKSPEL	101
2.9	KOGNITIEWE MOMENTE WAT NODIG IS OM TAAL TE BEDRYF	110
2.9.1	TAAL VEREIS BEPAALDE VAARDIGHEDE	110
2.10	SKAAKSPEL HOU VERBAND MET TAAL	112
2.11	KOGNITIEWE ESSENSIES WAT BY WISKUNDE FIGUREER	115
2.12	DIE VERBAND TUSSEN SKAAK EN MEETKUNDE PROBLEEMOPLOSSING	119
2.12.1	SKAAKPROBLEEM	120
2.12.1.1	DIE BEGINSSEL VAN 'n RUITERSKUIF	120
2.12.1.2	VURKPROBLEEMSTELLING	122
2.12.1.3	SKAAKPROBLEEMSTELLING	123
2.12.2	MEETKUNDEPROBLEEM	130
2.12.2.1	MEETKUNDE-STELLING	130
2.12.2.2	PROBLEEM-TOEPASSING	131
2.12.3	DIE VERBAND TUSSEN META-KOGNITIEWE DENKE BY SKAAK EN 'n MEETKUNDE-PROBLEEM	132
2.13	SINTESE	133

HOOFSTUK 3

'n EMPIRIESE ONDERSOEK NA DIE SAMEHANG TUSSEN SKAAKSPEL,
INTELLEKTUELE VERMOËNS EN SKOLASTIESE PRESTASIE IN
WISKUNDE EN EERSTETAAL

3.1	ONDERSOEKMETODE	135
3.1.1	<i>INLEIDING</i>	135
3.1.2	<i>DIE EMPIRIESE ONDERSOEK</i>	135
3.1.2.1	<i>SAMESTELLING VAN DIE EKSPERIMENTELE EN DIE KONTROLEGROEP</i>	135
3.1.2.2	<i>AFPARING</i>	136
3.1.2.3	<i>KONTROLE OOR VERANDERLIKES</i>	136
3.1.3	<i>DIE VOOR-TOETS</i>	136
3.1.4	<i>DIE NA-TOETS</i>	137
3.1.5	<i>VERANDERLIKES IN DIE ONDERSOEK</i>	137
3.2	ONDERSOEKDATA	138
3.3	STATISTIESE ANALISE	148
3.4	BESPREKING VAN VOOR-TOETS IK RESULTATE/DATA	149
3.5	BESPREKING VAN NA-TOETS IK RESULTATE/DATA	152
3.6	VERGELYKING VAN VOOR- EN NA-TOETSRESULTATE	154
3.6.1	<i>KORRELASIE TUSSEN DIE VOOR- EN NA-TOETS</i>	154
3.6.2	<i>BEPALING VAN DIE VERSKIL IN DIE IK-TELLINGS VAN DIE VOOR-TOETS EN DIE NA-TOETS RESULTATE VAN ELKE LEERLING</i>	156
3.6.4	<i>VERSKIL TUSSEN EERSTE EN TWEEDE IK-TOETS MET 'n KORREKSIE IN DIE EERSTE TOETS</i>	158
3.6.5	<i>GROEPERING VAN VOOR-TOETS RESULTATE VAN TOTALE IK-TELLINGS</i>	159
3.7	BESPREKING VAN RESULTATE TEN AANSIEN VAN WISKUNDE	162

vii

3.7.1	GEMIDDELDE WISKUNDE-PUNT VIR DIE TOTALE STEEKPROEF	162
3.7.2	VERGELYKING VAN WISKUNDE-PUNTE NA KORRIGERING MET VOOR-TOETS IK-TELLINGS	165
3.7.3	VERGELYKING VAN WISKUNDE-PUNTE NA KORRIGERING MET STANDERD 3 WISKUNDE-PUNTE	166
3.7.4	WISKUNDE-RESULTATE TEN AANSIEN VAN STANDERD 7 DEELNEMERS	169
3.7.5	WISKUNDE-PUNTE TEENoor IK-TELLINGS	170
3.8	BESPREKING VAN RESULTATE TEN AANSIEN VAN EERSTETAAL	177
3.8.1	GEMIDDELDE PUNTE BEHAAL IN EERSTETAAL VIR DIE TOTALE STEEKPROEF	177
3.8.2	VERGELYKING VAN EERSTETAAL-PUNTE NA KORRIGERING MET STANDERD 3 EERSTETAAL-PUNT	179
3.8.3	EERSTETAAL-PUNTE TEENoor IK-TELLINGS	182

HOOFSTUK 4

INTERPRETERING

4.1	INLEIDING	188
4.2	GEVOLGTREKKINGS AANGAANDE SKAAKSPEL SE INVLOED OP INTELLIGENSIE, WISKUNDE EN EERSTETAAL	189
4.2.1	SKAAKSPEL VERHOOG LEERLINGE IN DIE JUNIOR SEKONDÊRE SKOOLFASE SE INTELLIGENSIE	189
4.2.2	SKAAKSPEL VERBETER DIE LEERLING IN DIE JUNIOR SEKONDÊRE SKOOLFASE SE WISKUNDE-PRESTASIE	193
4.2.3	SKAAKSPELERS SE VERBETERING IN PRESTASIE IN DIE EERSTETAAL IS NIE BEDUIDEND HOËR AS LEERLINGE WAT NIE SKAAK SPEEL NIE	195

HOOFSTUK 5

SAMEVATTING, BEVINDINGE EN AANBEVELINGS

5.1	INLEIDING	197
5.2	SAMEVATTING	198
5.3	SKAAK BEVORDER DIE DIFFERENSIEER VAN LATENTE MOONTLIKHEDE	201
5.4	METAKOGNITIEWE DENKE WAT DEUR SKAAKSPEL ONTWIKKEL WORD	202
5.4.1	SKAAKSPEL ONTWIKKEL VAARDIGHEDE	202
5.4.2	SKAAKSPEL, LEERAKTUALISERING EN INTELLIGENSIE-VERBETERING	207
5.4.3	SKAAKSPEL EN FORMEEL SKOLASTIESE WERK	209
5.5	BEVINDING VAN DIE EMPIRIESE ONDERSOEK	211
5.5.1	INLEIDING	211
5.5.2	BESPREKING VAN EMPIRIESE RESULTATE	212
5.6	STRATEGIESE EVALUERING TEN AANSIEN VAN SKAAK OP SKOOLVLAK	213
5.6.1	INLEIDING	213
5.6.2	BESPREKING VAN STRATEGIESE ANALISE	215
5.6.2.1	ASPEKTE WAT POSITIEF DEUR SKAAK BEÏNVLOED WORD	215
5.6.2.2	ASPEKTE WAT DIE BEOEFENING VAN SKAAK OP SKOOLVLAK BELEMMER	215
5.6.2.3	GELEENTHEDE WAT DEUR SKAAK GESKEP WORD	215
5.6.2.4	ASPEKTE WAT SKAAK OP SKOOLVLAK BEDREIG	216
5.7	AANBEVELINGS	217
5.8	SLOTOPMERKING	219

LYS VAN TABELLE

		BLADSY
3.1	DEELNEMERS AAN STEEKPROEF	140
3.2	GEMIDDELDE IK-TELLINGS IN DIE VOOR-TOETS	149
3.3	VERGELYKING VAN DIE IK-TELLINGS VAN DIE VOOR-TOETS VIR DIE STANDERDS AFSONDERLIK	151
3.4	GEMIDDELDE IK-TELLINGS IN DIE NA-TOETS	152
3.5	VERGELYKING VAN DIE IK-TELLINGS VAN DIE NA-TOETS VIR DIE STANDERDS AFSONDERLIK	153
3.6	KORRELASIE TUSSEN DIE VOOR- EN NA-TOETS RESULTATE IN DIE IK VAN DIE HELE STEEKPROEF	155
3.7	GEMIDDELDE VERSKIL IN DIE IK -TELLINGS VAN ELKE LEERLING IN DIE VOOR-TOETS EN DIE NA-TOETS	156
3.8	GEKORRIGEERDE VERSKIL TUSSEN IK 1-TOETS EN IK 2-TOETS VIR SKAAKSPELERS EN KONTROLEGROEP	158
3.9	GEMIDDELDE IK-TELLINGS BEHAAL IN DIE VOOR- EN NA-TOETS VOLGENS DRIE VOOR-TOETS FREKWENSIES	160
3.10	GEMIDDELDE WISKUNDE-PUNTE VAN SKAAKSPELERS EN KONTROLEGROEP	162
3.11	WAARSKYNLIKHEIDSWAARDE IN TOETSING VAN WISKUNDE-PUNTE NA KORRIGERING VAN VOOR-TOETS IK-TELLINGS	165
3.12	TOETSING VAN WISKUNDE-PUNTE NA KORRIGERING MET STANDERD 3 WISKUNDE-PUNT	166
3.13	WISKUNDE-PUNTE VAN STANDERD 7-DEELNEMERS	169

X

3.14	WISKUNDE-PUNTE TEENoor IK-TELLINGS	171
3.15	EERSTETAAL-PUNTE BEHAAL DEUR SKAAKSPELERS EN KONTROLEGROEP	177
3.16	P-WAARDES IN TOETSING VAN EERSTETAAL-PUNTE NA KORRIGERING MET STANDERD 3 EERSTETAAL-PUNT	179
3.17	EERSTETAAL-PUNTE TEENoor IK-TELLINGS	183
5.1	SAMEVATTING VAN EMPIRIESE ONDERSOEK	212
5.2	STRATEGIESE ANALISE TEN AANSIEN VAN SKAAK	214

LYS VAN FIGURE

	BLADSY	
3.1	WISKUNDEPUNTE BEHAAL DEUR KONTROLE- EN SKAAKGROEP ST 3-8	164
3.2	REGRESSIELYN VIR WISKUNDE: KONTROLE- EN SKAAKGROEP ST 3-8	168
3.3.1	WISKUNDE-PUNTE BY IK-TELLINGS MINDER AS 116	174
3.3.2	WISKUNDE-PUNTE BY IK-TELLINGS TUSSEN 116 EN 130	175
3.3.3	WISKUNDE-PUNTE BY IK-TELLINGS MEER AS 130	176
3.4	EERSTETAALPUNTE: KONTROLE- EN SKAAKGROEP ST 3 TOT 8	178
3.5	REGRESSIELYNE VIR EERSTETAAL: KONTROLE- EN SKAAKGROEP	181
3.6.1	EERSTETAAL-PUNTE BY IK-TELLINGS MINDER AS 116	185
3.6.2	EERSTETAAL-PUNTE BY IK-TELLINGS TUSSEN 116 EN 130	186
3.6.3	EERSTETAAL-PUNTE BY IK-TELLINGS MEER AS 130	187

LYS VAN DIAGRAMME

		BLADSY
1.1	DIE SKAAKBORD	11
1.2	DIE KONING	12
1.3	KONINGSKUIF	13
1.4	DIE DAME	14
1.5	DIE TORING	14
1.6	DIE LOPER	15
1.7	DIE RUITER	16
1.8	PION	17
1.9	EN PASSANT-REÛL	18
1.10	ROKERING	18
1.11	OPTEL	42
1.12	PATROON BY OPTEL	43
1.13	AFTREK	43
1.14	PATROON BY AFTREK	44
1.15	VERMENIGVULDIGING	44
1.16	STAPPE IN VERMENIGVULDIGING	44
1.17	DELING	45
2.1	VOORSTELLING VAN DISTALE EN PROKSIMALE ETIOLOGIESE FAKTORE SE WEDERKERIGE WERKING	85
2.2	GUILFORD SE STRUKTUUR VAN INTELLIGENSIE	94
2.3	RUITERSKUIWE	120

xiii

2.4	MOONTLIKE RUITERSKUIWE	121
2.5	VURK DEUR 'n RUITER	121
2.6	MOONTLIKE RUITERVURK	122
2.7	VURK DEUR 'n RUITER	122
2.8	SKAAKPROBLEEM	124
2.9	DIE AANVAL DEUR WIT	126
2.10	SWART SE REAKSIE	127
2.11	DIE VURKPOSISIE	127
2.12	SWART SE PROBLEEM	128
2.13	WIT WEN SWART SE DAME	129
2.14	MEETKUNDE-STELLING	130
2.15	MEETKUNDE-PROBLEEM	131